

Nauka o pramenech

Okruhy

1) Rozdělení pramenů, jejich definice. Prameny. Literatura.

2) Legendy a biografie

a) legendy cyrilometodějské

b) legendy václavské a ludmilské

c) legendy vojtěšské

d) legendy prokopské

e) Život blahoslaveného Hroznaty

f) Život blahoslavené Anežky

g) Vita Caroli a životy Arnošta z Pardubic, Milíče z Kroměříže, Jana Jenštejna

3) Kroniky a anály

a) Historiografické prameny 12. století

(Kosmas, Kanovník Vyšehradský, Mnich Sázavský, Anály hradištsko-opatovické, Letopis Vincenciův a Letopis Jarlochův)

b) Historiografické prameny 13. století

(Druhé pokračování Kosmovo, Světová kronika Martina Opavského, Kronika žďárského kláštera, Letopis Jindřicha Heimburského)

c) Historiografické prameny 14. století do doby Karla IV.

(Dalimil, Zbraslavská kronika)

d) Historiografie doby Karla IV.

(František Pražský, Beneš Krabice z Weitmile, Giovanni Marignola, Přibík Pulkava z Radenína, Neplach)

e) Historiografie husitského období

(Petr z Mladoňovic: Zpráva o mistru Janu Husovi + Vypravování o mistru Jeronýmovi Pražském, Vavřinec z Březové: Husitská kronika, Mikuláš Biskupec z Pelhřimova: Kronika kněží tábořských, Bartošek z Drahonic, Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi, družiníku krále Václava IV., Deník tábořského kněze o jednání Čechů na basilejském koncilu, Staré letopisy české, Aeneas Silvius Piccolomini: Historie česká)

Doplnění:

Literatura:

Klasifikace pramenů:

Bláhová, Marie: Klasifikace předhusitských narativních pramenů české provenience, in: 200 let pomocných věd historických na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1988, s. 165-199

Marie Bláhová: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila III, Praha 1995

Edice:

Gelasius Dobner: Monumenta historica nusquam antehac edita 1-6, (1764-1785)

Scriptores rerum Bohemicarum I-III, edd. Josef Dobrovský, František Martin Pelcl, František Palacký (1783-1829)

Fontes rerum Bohemicarum I, 1873 – VIII, 1932

FRB Series nova

1. Chronicon Francisci Pragensis – Kronika Františka Pražského, vyd. Jana Zachová, Praha 1998

2. Staré letopisy české (Texty nejstarší vrstvy), vyd. Alena Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová, Praha 2003

Literatura o konkrétních pramenech:

Palacký František: Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber, Prag 1830, překlad do češtiny in: Dílo Františka Palackého I, Praha 1941, vybral a uspořádal Josef Charvát)
Bachmann Adolf: Beiträge zur Kunde der böhmischen Geschichtsquellen des XV. und XVI. Jahrhunderts. Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 35, 1897
Novotný, Václav: Studien zur Quellenkunde Böhmens, I-IV, MIÖG 24, 1903

Práce historiografické:

Šusta, Josef: Dějepisectví, jeho vývoj v oblasti vzdělanosti západní ve středověku a době nové, Praha 1933, 2. vyd. Praha 1946
Kutnar, František: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. I. Od počátků národní kultury až po vyznění obrodného úkolu dějepisectví v 2. polovině 19. století, Praha 1973 (ve 2. vydání vyšlo jako: Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století, Praha 1997)

Práce z dějin české literatury:

Vlček, Jaroslav: Dějiny české literatury I, Praha 1897
Jakubec, Jan: Dějiny literatury české I, Praha 1929
Novák, Arne - Novák, Jan Václav: Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny, Olomouc 1936-1939, 4. vyd. reprint 1995
Dějiny české literatury I. Starší česká literatura, red. Josef Hrabák, Praha 1959

Slovníkové zpracování nejdůležitějších pramenů:

Lexikon české literatury. Osobnosti, díla instituce I-IV, Praha 1985-2008, red. Vladimír Forst, Jiří Opelík, Luboš Merhaut

Zpracování naší středověké literatury:

Baumann, Winfried: Die Literatur des Mittelalters in Böhmen. Deutsch-lateinisch-tschechische Literatur vom 10. bis zum 15. Jahrhundert, München – Wien 1978.
Nechutová, Jana: Latinská literatura českého středověku do roku 1400, Praha 2000
Nechutová, Jana: Die lateinische Literatur des Mittelalters in Böhmen, Böhlau-Verlag, Köln – Weimar – Wien 2007

Okruh legend cyrilometodějských

Slovanské prameny důležitější než latinské a řecké

Moravsko-panonské legendy (nebo spíše staroslověnské životopisy)

Život sv. Konstantina-Cyrila a Život sv. Metoděje

Celý název: Paměť a život blaženého učitele našeho Konstantina Filosofova, prvního vychovatele slovanského národa

Paměť a život blaženého otce a učitele našeho Metoděje, arcibiskupa moravského

Prozaické životopisy byzantských šířitelů křesťanské víry

R. 1700 zpřístupněné metropolitou Dimitrijem Rostovskim, který sestavil životopis obou bratří, západní svět na ně upozornil A. L. Schlözer.

Části badatelů přijímány nepochybně, pro část falza (Dobrovský: falza ze 14. století).
Hodnověrnost potvrzena v 70. letech 19. stol. po zveřejnění údajů z papežských register z 9. stol., zachovaných v britském muze (potvrzena zpráv o uvěznění sv. Metoděje a o nalezení ostatků sv. Klimenta).

1) otázka původního jazyka: od poslední čtvrtiny 19. století názor, že ŽKM původně napsány řecky. Vyvrátil F. Grivec (zabýval se zejména ŽK). Celé dílo vyznívá ve slovanském duchu. Grivec nevyločil existenci nějakého starého řeckého životopisu Konstantinova.

2) Otázka autorství: Názory, že oba životy mohl vytvořit jeden autor, ale i názory, že každý z životů má svého autora. Dodnes se zřejmě nepodařilo rozluštit úplně.

1 autor: sv. Kliment Ochridský, žák KM a pozdější biskup v Bulharsku (řada badatelů, např. Lavrov, Václav Vondrák)

Mnich Chrabr (F. Snopek)

Další názory: František Dvorník: možno připustit, že oba životopisy pocházejí od jednoho autora z řecko-slovanské školy na Moravě v 9. století

Josef Vašica: ŽK vznikl brzy po smrti sv. Cyrila (14. 2. 869) za života Metoděje od několika jeho žáků (nejspíš od sv. Klimenta, pozdějšího biskupa velického). ŽM – nedlouho po smrti Metodějově (6. 4. 885), autorem některý z Metodějových žáků (rovněž to mohl být Kliment).

2 autoři (v dnešní době více badatelů, i když bez určení jména):

P. J. Šafařík: ŽK Kliment, ŽM Gorazd

F. Pastrnek, Konstantin Jireček: ŽK – Metoděj, ŽM – Kliment, biskup velický

Z obou životopisů lze říci, že jejich autoři byli lidé vysoké kultury, zejména autor ŽK vzhledem k filozoficko-teologickému zaměření spisu. U obou autorů vliv byzantské kultury jak po stránce literární, tak po stránce náboženské.

Národnost: oba autoři slovanského původu

3) Doba vzniku: velmi brzká po smrti obou bratří. ŽK – terminus ante quem rok 882 (umírá biskup Gauderich, který ŽK použil ke své práci o nalezení ostatků sv. Klimenta)

ŽM nezmiňuje se o vyhnání Metodějových žáků, ani o invazi Maďarů, vznik 885 nebo 886

4) Obsah:
ŽK napsán na obranu slovanského liturgického jazyka a celé kulturní a politické organizace Velké Moravy. Z toho plyne učenecký ráz díla: vyzvedává Konstantinův vědecký věhlas. Líčí ho jako nejmladší dítě zbožných rodičů, které si již v sedmi letech ve snu vyvolilo tu nejkrásnější dívku – Moudrost – Sofii. Vynikající vzdělání získal na škole v Cařihradu, kde potom sám učil. Filozofické zaměření se projevuje zejména v obšírném vylíčení 4 velkých Konstantinových disputací (disputace s ikonoklastickým patriarchou Jannisem na obranu úcty k obrazům, disputace s arabskými učenici na dvoře jejich kalifa, disputace s židovskými učenici na dvoře chazarského chána a obrana slovanské liturgie proti latinským kněžím v Benátkách). Od 14. kapitoly až do konce (18. kapitola) je ŽK věnován událostem na Moravě. Líčí Rastislavovo poselství k byzantskému císaři Michaelovi, aby poslal na Moravu biskupa a učitele, který by hlásal křesťanskou víru slovanským jazykem. Konstantin vytvořil písmo pro slovanský jazyk, na Moravě přeložil všechny potřebné knihy. Po určité době se vydal vysvětit své žáky. Při cestě do Benátek se zastavil u panonského knížete Kocela. V Benátkách čelil útokům trojjazyčníků (latinských biskupů, kněží a mnichů, kteří namítali, že liturgickým jazykem může být jen hebrejšтина, řečtina a latina). Konstantin je porazil argumenty z Písma. O Konstantinovi se dozvěděl i papež Hadrián, který ho pozval do Říma. Zde posvětil slovanské knihy, dva biskupové zde vysvětili slovanské kněze, a v chrámu sv. Petra i v dalších kostelech tito kněží sloužili liturgii ve slovanském jazyce. V Římě Konstantin onemocněl, rozhodl se ke vstupu do kláštera, přijal jméno Cyril. Po padesáti dnech zemřel a na přání bratra Metoděje byl pohřben v chrámu sv. Klimenta, jehož ostatky přinesl do Říma.

Po umělecké stránce se ŽK opírá o vyspělou řeckobyzantskou poetiku (používá biblické citáty, řečnické prostředky rytmické členění vět).

Život Metodějův doplňuje po věcné stránce údaje ŽK, napsán na obranu Metodějova díla a na obranu moravské církevní provincie proti bavorské hierarchii. Má apologetický ráz. Není tak teologicky zaměřen, jde o vyprávění přístupné i širším vrstvám. Rovněž zde není na místě uvažovat o legendě, neobsahuje líčení zázraků. Autor znal byzantskou poetiku – zejména závěrečné hymnické invokace. Vzorem byly životy byzantských patriarchů a opat (zvláště dílo Ignatia Diakona).

I Metodějovi se dostalo značného vzdělání – byl vzdělán významnými právníky. Život ve světě se mu znechutil, odešel do kláštera. Odtud byl povolán, aby pomohl Konstantinovi na výpravě k Chazarům. Obširné vyprávění ŽK o výpravě k Chazarům je v ŽM uvedeno jen stručně, o pobytu bratří v Panonii se ŽM nezmiňuje vůbec. Od 5. kapitoly líčí události spojené s Moravou. Velmi stručně se zmiňuje o Konstantinově vytvoření slovanského písma a prvním působení na Moravě. Dále zmiňuje pozvání do Říma od papeže Mikuláše. ŽM doplňuje informace o pobytu v Římě, které v ŽK scházejí (slovanské evangelium v chrámu sv. Petra, o počtu slovanských kněží ordinovaných v Římě, i o protivnicích slovanské bohoslužby). ŽM neobsahuje dispute.

Vlastnímu dílu předchází biblický úvod s vylíčením postav SZ i NZ. Následuje „církevní historie“ – vylíčení 6 ekumenických koncilů a jejich významných osobností i herezí, které zde byly odsouzeny. Kocel požádal papeže, aby k němu byl poslán Metoděj. Hadrián ho ale poslal nejen ke Kocelovi, ale ke všem slovanským národům. Život sv. Metoděje důležitý tím, že v VIII. kapitole je uveden list papeže Hadriána II. Rostislavovi, Svatoplukovi a Kocelovi (asi 869-70) - jinde není doložen. Metoděj vysvěcen na biskupa. Jeho slovanské učení se nelíbilo latiníkům, kteří ho na Moravě zajali a věznili 2,5 roku. Propuštěn až na zásah papeže. Návrat na Moravu. Zde přeložil celé Písmo s výjimkou Knihy Makabejských (již dříve s Konstantinem přeložili evangelia a epištoly a vybrané texty pro liturgii). Dále přeložil Nomokanon a knihy Otců. V poslední 17. kapitole designoval Gorazda za svého nástupce. 8. dubna 885 Metoděj umírá.

Další staroslověnské prameny:

Pochvaly – Pochvalná slova

Pochvala ke cti sv. Cyrila – doplňuje ŽK, autorem patrně Kliment.

Pochvala svatých Cyrila a Metoděje – závislá na ŽKM (mluví o účasti Metodějově na cestě k Saracénům, zaznamenává smrt sv. Cyrila). Autor – Konstantin presbyter, žák sv. Metoděje, pak bulharský biskup

Prology – proložní legendy

Sbírky krátkých životopisů obou bratří

a) Život sv. Cyrila a Metoděje, snad vznikl na Moravě

b) Život sv. Cyrila

c) Život sv. Metoděje

Přinášejí řadu nevěrohodných zpráv

Okruh legend václavských a ludmilských

První staroslověnská legenda o sv. Václavu. Život sv. Václava

Vznik v Čechách nedlouho po smrti sv. Václava

Není legendou ve středověkém smyslu, nemluví o Václavovi jako o světcí, jeho zavraždění motivováno politicky. Tím se liší od latinských legend o sv. Václavovi, kde je jeho světectví plně zdůrazněno.

Autor: kněz odchovaný cyrilometodějskou literaturou, patrně totožný s autorem starší legendy o životě a smrti sv. Ludmily (926-929).

Dílo má ráz populární, je stručné, stylově prosté, přehledně rozvržené, patrně určeno širším vrstvám.

Tzv. 2. staroslověnská legenda o sv. Václavu (Kniha o rodu a utrpení sv. knížete Václava) – Legenda Nikolského.

Vznik v Čechách kolem r. 1000. Jde o zpracování latinské václavské legendy mantovského biskupa Gumpolda.